

УДК 343.98

А. В. КОВАЛЕНКО,*аспірант кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету № 1 (слідства)**Харківського національного університету внутрішніх справ***ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ З'ЯСУВАННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЖУРНАЛІСТІВ**

Вивчено погляди науковців щодо місця обставин, що підлягають з'ясуванню, в структурі методики розслідування злочинів. Досліджено обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування вбивств, заподіяння тілесних ушкоджень, а також перешкоджання професійній діяльності журналістів. Запропоновано орієнтовний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів.

Ключові слова: обставини, що підлягають з'ясуванню; посягання на життя та здоров'я журналістів; доказування; вбивство; тілесні ушкодження.

Kovalenko, A.V. (2016), "Circumstances to be clarified during the investigation of infringements on life and health of journalists" ["Obstavyny, shcho pidlihaiut ziasuvanniu pid chas rozsliduvannia posiahan na zhyttia ta zdorovia zhurnalistiv"], *Pravo i Bezpeka*, No. 1, pp. 103–108

Постановка проблеми. Кримінальним процесуальним кодексом України визначений загальний перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. У структурі окремих методик розслідування злочинів перелік таких обставин з огляду на особливості відповідних посягань розширяється та конкретизується з метою використання на практиці.

У рамках побудови методики розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування зазначеної категорії злочинів, стає об'єктом наукового інтересу та потребує обґрунтування й розробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх роботах теоретичним аспектам побудови

методик розслідування злочинів, а також місцю та значенню обставин, що підлягають з'ясуванню в структурі методики розслідування злочинів, приділяли увагу Р. С. Белкін, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, В. В. Тіщенко, Б. В. Щур та інші. Питання визначення обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування окремих видів злочинів, досліджували В. В. Логінова, А. А. Мацола, М. І. Панов, С. О. Сафронов, М. Ю. Тарасов, Р. А. Чеботарьов, В. Ю. Шепітько та інші науковці. Проте на сьогодні в науковій літературі ще не було запропоновано переліку обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів.

Метою цієї статті є визначення обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів.

Виклад основного матеріалу. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України серед завдань кримінального провадження називає повне розслідування та судовий розгляд. Таке положення розвивається нормою ст. 94 КПК України, відповідно до якої слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження. В науці криміналістики існують різні підходи щодо об'єднувальної назви таких обставин – обставин, що підлягають з'ясуванню, встановленню або доказуванню під час розслідування злочину.

Можна зробити висновок, що відсутність єдиної позиції науковців щодо терміна, який визначає обставини, що підлягають з'ясуванню (доказуванню, встановленню) під час розслідування злочину, є показником високого рівня зацікавленості цим питанням у наукових колах. Для потреб побудови методики розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів ми вважаємо за доцільне орієнтуватися на термін, що використовує В. А. Журавель, – «обставини, що підлягають з'ясуванню». На його думку, процедура формування обставин, що підлягають з'ясуванню, зумовлена трьома чинниками: предметом доказування (ст. 64 КПК України 1961 року, ст. 91 чинного КПК України), кримінально-правовою та криміналістичною характеристикою певного різновиду злочинного посягання. При цьому обставини, що підлягають доказуванню, як структурний елемент окремої криміналістичної методики є значно ширшими, ніж предмет доказування в розумінні КПК України [1, с. 13].

Стосовно місця обставин, що підлягають з'ясуванню в рамках методики розслідування

окремих видів злочинів, багато вчених розглядають їх як окремий елемент, на одному рівні з криміналістичною характеристикою злочинів [2, с. 183; 3, с. 175 та ін.]. Зокрема, Б. В. Щур на підтримку такої позиції наводить статистику, згідно з якою 23 % опитаних практичних працівників визнали, що до елементів структури окремої криміналістичної методики мають бути віднесені обставини, що підлягають з'ясуванню. Крім того, Б. В. Щур ототожнює обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування злочину, з поняттям «предмет розслідування» [4, с. 15].

Погоджуючись із позицією щодо самодостатності обставин, що підлягають з'ясуванню, як елемента методики розслідування окремих видів злочинів, маємо зауважити, що поняття «предмет розслідування» є недоречним з огляду на чинний КПК України. Так, зазначений термін фактично обмежує поле використання обставин, що підлягають з'ясуванню, рамками досудового розслідування, в той час як ст. 23 КПК України встановлює обов'язок суду досліджувати докази безпосередньо – фактично встановлювати обставини вже після закінчення досудового розслідування.

У випадку методики розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів обставини, що підлягають з'ясуванню, як елемент такої методики мають враховувати вимоги ст. 91 КПК України, особливості складів злочинів, що передбачають такі посягання, а також криміналістичну характеристику таких посягань. До посягань на життя та здоров'я журналістів належать склади злочинів, передбачені ч. 2, 3 та 4 (щодо дій, передбачених ч. 2, 3) ст. 345¹, а також ст. 348¹ Кримінального кодексу України. Йдеться про побої, завдання тілесних ушкоджень або вбивство чи замах на вбивство журналіста, його близьких родичів, членів сім'ї у зв'язку зі здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності. Очевидно, що зазначені злочини об'єднують в собі, з одного боку, ознаки заподіяння тілесних ушкоджень різної тяжкості або вбивства, а з іншого, – специфічні для цих складів ознаки, пов'язані з професійною журналістською діяльністю.

Тому ми вважаємо, що в орієнтовний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів, мають входити предмет доказування, визначений ст. 91 КПК України, обставини, що прийнято з'ясовувати під час розслідування відповідно вбивств та заподіяння тілесних ушкоджень, обставини, які характеризують професійну діяльність журналіста, що

стала передумовою вчинення злочину, а також зв'язок між такою діяльністю та злочином.

Методиками розслідування заподіяння тілесних ушкоджень різної тяжкості та методиками розслідування вбивств уже визначені узагальнені обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування відповідних злочинів. Проте посягання на життя та здоров'я журналістів, що об'єднують принципові ознаки перелічених складів та до того ж мають свою специфіку, потребують розроблення власної методики їх розслідування, яка включатиме й обставини, що підлягають з'ясуванню.

Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування вбивств, досліджувалися та формулювалися багатьма вченими в основному з огляду на підвид убивства, що вивчався. Наприклад, на думку М. Ю. Тарасова, обставини, що підлягають доказуванню, визначені кримінальним процесуальним законом і відносяться до будь-яких злочинів, але очевидно, що стосовно кожного зі складів злочинів вони набувають своїх особливостей, будучи орієнтованими на ті ознаки, які характерні для конкретного складу злочину, і необхідними для розмежування різних складів злочину. До ключових обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування вбивств, він відносить наявність причинного зв'язку між дією (бездіяльністю) винного і смертю потерпілого, винність особи у вчиненні злочину, форму вини, зміст і спрямованість умислу, обставини, що характеризують особу потерпілого [5, с. 17].

Зі своїх позицій Р. О. Чеботарьов конкретизує обставини, що підлягають встановленню під час доказування події вбивства: смерть потерпілого, насильницький характер смерті, факт заподіяння смерті іншою людиною [6, с. 180].

Більш узагальнений перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування вбивств, наводять М. І. Панов та В. О. Конова: 1) безпосередня причина смерті; 2) що мало місце – насильницьке заподіяння смерті чи смерть сталася з інших причин (нещасний випадок, хвороба); 3) яким способом, за допомогою яких знарядь вчинено вбивство; 4) час настання смерті; 5) місце вчинення вбивства; 6) обставини, за яких вчинено вбивство; 7) особа жертви; 8) співучасники вбивства і роль кожного з них у вчиненні злочину; 9) особа вбивці; 10) мотиви вбивства; 11) обставини, що сприяли вбивству (умисному чи необережному), заходи, яких треба вжити для попередження таких злочинів [7, с. 195].

Щодо розслідування заподіяння тілесних ушкоджень С. О. Сафронов запропонував та

класифікував типові обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування зазначеної категорії злочинів. Зокрема, йдеться про обставини, що стосуються суб'єкта злочину (анкетні дані, стан здоров'я, наявність судимостей тощо); обставини, що встановлюють суб'єктивну сторону злочину (мотив, привід, мета вчинення злочину, винність особи, форма вини); обставини, що належать до об'єктивної сторони злочину і до події злочину (час, місце, способи готування та вчинення злочину, засоби, знаряддя, зв'язки між злочинцем та потерпілим, ознаки й тяжкість ушкодження, механізм його виникнення, його характер та локалізація тощо); обставини, встановлення яких має значення для кваліфікації діяння; обставини, що визначають розмір шкоди від вчиненого злочину, та інші [8, с. 60].

Схожий перелік наводить В. В. Логінова, яка вважає, що під час розслідування заподіяння тілесних ушкоджень необхідно встановити особу потерпілого та ступінь тяжкості тілесних ушкоджень час та механізм їх утворення; довести факт умисного заподіяння тілесних ушкоджень потерпілому та встановити спосіб заподіяння; виявити осіб, причетних до розслідуваної події [9, с. 10].

Погоджуючись із зазначеними авторами, наголосимо, що ступінь тяжкості тілесного ушкодження є однією з ключових обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування такої категорії злочинів.

Слід додати, що до внесення до КК України складів злочинів, передбачених ч. 2, 3, 4 ст. 345¹, діяння, передбачені цими частинами статті, кваліфікувалися за сукупністю ст. 171 (у частині перешкоджання законній професійній діяльності журналістів) та статті, що передбачає відповідальність за відповідне фізичне посягання на особу (ст. 121, 122, 125–127 тощо) [10; 11]. Діяння, передбачене ст. 348¹, кваліфікувалося за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України і не потребувало додаткової кваліфікації за ст. 171 КК [12, с. 174]. Виходячи з того, було би доцільно звернути увагу й на обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК України). Проте на сьогодні перелік таких обставин ще не було чітко визначено та обґрунтовано в науковій літературі.

Зокрема, А. А. Мацолою була здійснена спроба визначити обставини, які підлягають встановленню під час вирішення питання про внесення відомостей про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 171 КК України, до Єдиного реєстру досудових розслідувань

(далі – ЄРДР) [13, с. 59]. Такий підхід викликає деякі сумніви, адже відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язані внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування. Крім того, відповідно до ч. 3 зазначеної статті здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, установлену законом. Єдиною слідчою (розшуковою) дією, що може бути у невідкладних випадках проведеною до внесення відповідних відомостей до ЄРДР, є огляд місця події. Таким чином, слідчий, прокурор з моменту отримання відомостей про вчинене кримінальне правопорушення протягом максимум 24 годин можуть лише здійснити первинну перевірку відомостей, що вони отримали, а про встановлення ними широкого переліку обставин говорити не доцільно.

З огляду на це видаються не зовсім вдалим рекомендації А. А. Мацоли щодо залучення слідчим оперативних працівників з метою збору інформації про діяльність особи, яка, ймовірно, вчинила злочин. Такі дії суперечать змісту ч. 3 ст. 214 КПК України. Також викликає сумніви питання щодо матеріалів ОРД, з якими має ознайомитися слідчий під час вирішення питання про початок досудового розслідування за ознаками ст. 171 КК України. Відповідно до ч. 1 ст. 41 КПК України, оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Отже, таке формулювання доцільне лише у випадках, коли відомості про кримінальне правопорушення було виявлено у процесі досудового розслідування іншого кримінального правопорушення. Однак і в цьому випадку слідчий, прокурор ухвалюють рішення про внесення відомостей до ЄРДР на основі матеріалів такого провадження, а не матеріалів ОРД.

Однією з обставин, що виокремлюють посягання на життя та здоров'я журналістів, є вчинення такого діяння у зв'язку зі здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності. Законодавець не роз'яснює, в чому полягає зазначений зв'язок, проте схожі формулювання використовуються в інших складах злочинів, що вже давно відомі практиці, наприклад, у ст. 345 КК України – погроза або насильство

щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Автори науково-практичного коментарю до КК України називають зазначений зв'язок спеціальним мотивом вчинення злочину [12, с. 725]. Отже, вважаємо виправданим використання схожого підходу та визначення зв'язку вчинення злочину зі здійсненням журналістом законної професійної діяльності як спеціального мотиву злочинця.

Для того щоб доказати такий мотив (зв'язок), потрібно встановити наявність у потерпілого статусу журналіста в розумінні примітки до ст. 345¹ КК України, факт вчинення ним професійної журналістської діяльності та законний характер такої діяльності [14, с. 223].

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що орієнтовний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів, має бути таким:

1. Особа потерпілого (анкетні дані, професія, рід діяльності, фізіологічний та психологічний стан).
2. Здійснення потерпілим професійної журналістської діяльності або здійснення кимось із близьких родичів або членів сім'ї потерпілого професійної журналістської діяльності.
3. Подія вбивства або тілесного ушкодження (час, місце, інші обставини).
4. Причина смерті або характер і тяжкість тілесних ушкоджень потерпілого (в тому числі час настання смерті, характер ушкоджень, що призвели до смерті, а у випадку тілесних ушкоджень їх тяжкість, локалізація на тілі жертви, час їх заподіяння та механізм виникнення).
5. Мало місце насильницьке заподіяння смерті/тілесних ушкоджень чи зазначені негативні наслідки настали внаслідок інших причин (хвороба, нещасний випадок, заподіяння шкоди особою самою собі тощо).
6. Спосіб та засоби вчинення вбивства або заподіяння тілесного ушкодження (в тому числі способи та засоби готування та приховування злочину).
7. Особа злочинця (анкетні дані, особисті та професійні якості, фізіологічний та психологічний стан).
8. Співучасники вбивства або заподіяння тілесних ушкоджень, роль кожного з них у вчиненні злочину.
9. Зв'язки між злочинцем та потерпілим.
10. Форма вини, мета злочину.
11. Спеціальний мотив – вчинення злочину у зв'язку з професійною діяльністю журналіста (в тому числі потрібно встановити, які саме прояви професійної журналістської діяльності

стали причиною злочинного посягання та чи були такі прояви законними).

12. Вид і розмір шкоди, завданої посяганням на життя чи здоров'я журналіста, а також розмір процесуальних витрат.

13. Обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або

покарання, а також обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики / В. А. Журавель // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2010. – Вип. 10. – С. 12–20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trsek_2010_10_6.
2. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія / В. А. Журавель. – Харків : Апостиль, 2012. – 304 с.
3. Тищенко В. В. Криміналістическая методика расследования: современное состояние и перспективы развития / В. В. Тищенко // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2010. – Т. IX. – С. 170–181.
4. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Щур Богдан Володимирович. – Харків, 2011. – 32 с.
5. Тарасов М. Ю. Расследование уголовных дел об убийствах: процессуальные и криминалистические вопросы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Тарасов Максим Юрьевич. – М., 2003. – 25 с.
6. Чеботарёв Р. А. Обстоятельства, подлежащие установлению при доказывании события убийства / Р. А. Чеботарёв // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2011. – № 127. – С. 179–184. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/obstoyatelstva-podlezhaschie-ustanovleniyu-pri-okazyvanii-sobytiya-ubiystva>.
7. Панов М. І. Розслідування вбивств на замовлення / Панов М. І., Коновалова В. О. // Настільна книга слідчого / [Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін.]. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Київ : Ін Юре, 2011. – § 1 розд. 19. – С. 192–198.
8. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : наук.-практ. посіб. / С. О. Сафронов. – Харків : [С.А.М.], 2003. – 175 с.
9. Логінова В. В. Основні положення методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Логінова Вікторія Вікторівна. – Київ, 2012. – 16 с.
10. Вирок Звенигородського районного суду Черкаської області у справі № 694/592/15-к від 24 листоп. 2015 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53699260>.
11. Вирок Оболонського районного суду м. Києва у справі № 756/1140/14-к від 20 жовт. 2014 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41103643>.
12. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. – Т. 2 : Особлива частина / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-тє вид., допов. – Харків : Право, 2013. – 1040 с.
13. Мацола А. А. Розслідування перешкоджання законній професійній діяльності журналістів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Мацола Антоніна Антонівна. – Київ, 2015. – 216 с.
14. Коваленко А. В. Професійна діяльність журналіста як елемент віктимологічної характеристики потерпілого від злочинів проти журналістів / А. В. Коваленко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2015. – Вип. № 4 (72). – С. 216–225.

Надійшла до редколегії 17.02.2016

КОВАЛЕНКО А. В. ОБСТОЯТЕЛЬСТВА, ПОДЛЕЖАЩИЕ ВЫЯСНЕНИЮ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПОСЯГАТЕЛЬСТВ НА ЖИЗНЬ И ЗДОРОВЬЕ ЖУРНАЛИСТОВ

Изучены взгляды учёных о месте обстоятельств, подлежащих выяснению, в структуре методики расследования преступлений. Исследованы обстоятельства, подлежащие выяснению при расследовании убийств, причинения телесных повреждений, а также препятствования профессиональной деятельности журналистов. Предложен ориентировочный перечень обстоятельств, подлежащих выяснению при расследовании посягательств на жизнь и здоровье журналистов.

Ключевые слова: обстоятельства, подлежащие выяснению; посягательство на жизнь и здоровье журналистов; убийство; телесные повреждения; доказывание.

KOVALENKO A. V. CIRCUMSTANCES TO BE CLARIFIED DURING THE INVESTIGATION OF INFRINGEMENTS ON LIFE AND HEALTH OF JOURNALISTS

Points of view of scholars concerning the place of circumstances to be clarified within the structure of methods of investigating crimes have been studied. It is established that the circumstances to be clarified during the investigation of a crime is self-contained element of the methods of investigating crimes. According to the author's opinion, the indicative list of circumstances to be clarified during the investigation of infringements on life and health of journalists should include the subject of proving defined by the Art. 91 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, the circumstances that should be clarified during the investigation regarding murders and causing bodily harm, the circumstances that characterize the professional activities of a journalist, which has become a precondition for the commission of the offense, and the relationship between such activities and a crime.

The circumstances to be clarified during the investigation of murders, causing bodily harm and obstructing the professional activities of journalists under the investigation techniques of such offenses have been researched. Specific circumstances to be clarified, typical for infringements on life and health of journalists have been determined. An indicative list of circumstances to be clarified during the investigation of infringements on life and health of journalists within investigation techniques of this category of crimes has been offered.

Keywords: *circumstances to be clarified, infringement on life and health of journalists, murder, bodily harm, proving.*
